

УДК 633.853.494:338.5

Гойсюк Л.В.,
канд. екон. наук, асистент кафедри економіки,
підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Подільський державний аграрно-технічний університет

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ РІПАКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Hoisiuk L.V.,
cand.sc.(econ.), assistant at the department of economics,
entrepreneurship, trade and exchange activities,
State Agrarian and Engineering University in Podilya

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE RAPE MARKET IN UKRAINE AND IN THE WORLD

Постановка проблеми. Ріпак відіграє провідну роль серед олійних культур в Україні та світі. За загальним показником світового виробництва ріпаку, Україні належить всього 1,7 % (2016 р.) сумарного виробництва. Проте, загальнодоступний експорт ріпаку з України та збільшення кількості переробних підприємств всередині країни стали стимулюючими факторами у нарощуванні виробництва цієї культури. Високий рівень цін на насіння ріпаку заохочує аграріїв сіяти його та проявляти активність на ринку. Варто відмітити, що ріпак – це вимоглива до погодних умов культура. В Україні щорічно вимерзають значні площі ріпаку. Проте, за умови несучорої зими він може оптимально перезимувувати і виправдовувати надії аграріїв на врожаї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню тенденцій ринку ріпаку присвячені публікації таких вітчизняних вчених, як П. Вишнівський, О. Митчинок [1]. Науковці розглядали та аналізували фактори прискорення інтенсифікації виробництва ріпаку як в світі, так і в Україні. Питанням пошуку оптимального співвідношення витрат на виробництво та доходів від реалізації ріпаку займалися такі вчені, як О. Маслак та О. Ільченко [2]. Зазначені науковці досліджували ефективність вирощування ріпаку за інтенсивною та заощадливою технологією. Питання щодо напрямків споживання ріпаку в Україні розглядав у своїх працях С. Чехов [3]. Однак коливання попиту та пропозиції на ринку ріпаку в провідних країнах світу, в тому числі, в Україні потребують проведення подальших наукових та практичних спостережень.

Постановка завдання. Метою дослідження був аналіз виробництва ріпаку та кользи в Україні та світі, оцінка рівня ціни та її впливу на прибутковість вирощування досліджуваних культур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ріпак є основною олійною культурою в багатьох країнах світу. Вирощування ріпаку відіграє важливу роль у вирішенні продовольчих проблем, проблем кормового виробництва та проблем, пов'язаних із забезпеченням паливом у країнах світу. Однією з переваг вирощування ріпаку є те, що він є експортно-орієнтованою культурою, з ним легко потрапити на світові ринки. Разом з тим, ріпак є ризикованою у вирощуванні культурою і в несприятливий рік може стати джерелом збитків. До 2013 р. площі збирання ріпаку постійно зростали як у світі, так і в Україні. У світовому землеробстві в 2014 р. ріпак займав площу понад 36 млн га, найбільші площі збирання цієї культури були в Канаді (8,3 млн га), Китаї (7,5 млн га), Індії (6,6 млн га), Австралії (2,7 млн га), Франції (1,5 млн га), Німеччині (1,4 млн га) та понад 4,0 млн га (2014 р.) в Україні, Росії, Польщі, Великобританії і США (табл. 1).

У 2016 р. площі збирання ріпаку у світі скоротилися до 33,7 млн га. Причиною цього є вибагливість ріпаку до погодно-кліматичних умов. Площі збирання ріпаку, у 2016 р. порівняно з 2014 р., скоротилися у Канаді на 4,2 %, в Індії – на 13,3 %, в Австралії – на 13,4 %, в Німеччині – на 4,9 %, в Росії – на 14,2 %, в Польщі – на 13,0 %, у Великобританії – на 14,2 %, проте максимальне скорочення за досліджуваний період ми спостерігали в Україні на 48,1 %. Причиною такого скорочення площ є суттєва загибель посівів через несприятливі погодно-кліматичні умови, найбільше йому завдали шкоди не зимові морози, а весняні заморозки.

Мінімальне скорочення площі, з якої зібрано ріпак і кользу, у 2016 р. порівняно з 2014 р., спостерігалось в Тернопільській (-7,1 %) та Львівській (-14,7 %) областях (рис. 1).

Таблиця 1

Площі збирання та виробництво ріпаку і кользи у провідних країнах світу (2014-2016 рр.)

Країни	Площа, тис. га			Відношення, 2016 р. до 2014 р., %	Виробництво, тис. т			Відношення, 2016 р. до 2014 р., %
	2014	2015	2016		2014	2015	2016	
Канада	8343,8	8322,0	7990,3	-4,2	16410,1	18376,5	18423,6	12,3
Китай	7587,9	7534,4	7614,5	0,4	14772,2	14930,7	15281,6	3,4
Індія	6645,7	5791,0	5762,0	-13,3	7877,0	6282,0	6797,0	-13,7
Австралія	2720,8	2824,0	2357,0	-13,4	3832,0	3470,0	2944,0	-23,2
Франція	1503,0	1505,8	1550,7	3,2	5524,1	5334,4	4727,9	-14,4
Німеччина	1394,2	1285,5	1325,7	-4,9	6247,4	5016,8	4579,6	-26,7
Росія	1062,4	903,3	911,8	-14,2	1337,9	1012,1	998,9	-25,3
Польща	951,1	947,1	826,9	-13,0	3275,8	2700,8	2219,3	-32,2
Україна	865,3	671,1	449,3	-48,1	2198,0	1737,6	1153,9	-47,5
Великобританія	675,0	652,0	579,0	-14,2	2460,0	2542,0	1775,0	-27,8
США	630,8	694,0	686,4	8,8	1140,9	1306,0	1403,7	23,0

Джерело: дані [4; 5]

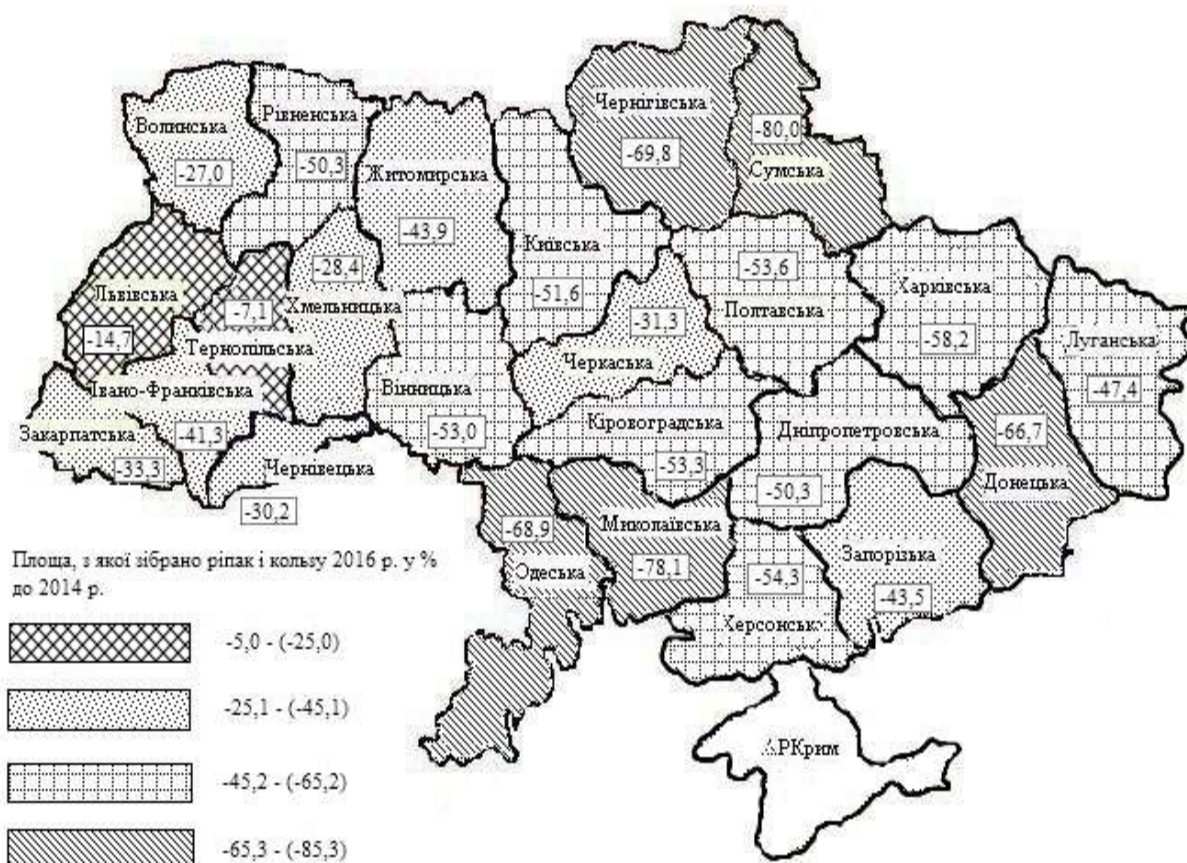

Рис. 1. Темп спадання площі, з якої зібрано ріпак і кользу, 2016 р. до 2014 р., %

Джерело: розраховано за даними Держслужби статистики України [4, с. 112]

Від 25,1 % до 45,1 % скоротилася площа збирання ріпаку і кользи у 8 областях України, а саме: Волинській на 27,0 %, Житомирській на 43,9 %, Закарпатській на 33,3 %, Запорізькій на 43,5 %, Івано-Франківській на 41,3 %, Хмельницькій на 28,4 %, Черкаській на 31,3 % та в Чернівецькій на 30,2 %. В групу областей, де скорочення площ збирання досліджуваних культур коливалось від 45,2 % до

65,2 % входило 9 областей України: Вінницька (-53,0 %), Дніпропетровська (-50,3 %), Київська (-51,6 %), Кіровоградська (-53,3 %), Луганська (-47,4 %), Полтавська (-53,6 %), Рівненська (-50,3 %), Харківська (-58,2 %) та Херсонська (-54,3 %). Максимальне скорочення площі, з якої зібрано ріпак і кользу, у 2016 р. порівняно з 2014 р., спостерігалось в Донецькій (-66,7 %), Одеській (-68,9 %), Чернігівській (-69,8 %), Миколаївській (-78,1 %) та Сумській (-80,0 %) областях.

Регіональний розподіл посівних площ ріпаку був обумовлений особливостями ґрунту, водних ресурсів географічної зони, в якій планувалося вирощування і погодними умовами. Найбільші площі посіву ріпаку у 2016 р. були у Львівській (45,2 тис. га), Тернопільській (45,3 тис. га) та Хмельницькій (45,7 тис. га) областях, частка яких в загальній посівній площі досліджуваних культур в Україні становила відповідно 9,91 %, 9,93 % та 10,0 %. Найменші площі посіву ріпаку у 2016 р. були в Закарпатській області 0,2 тис. га (0,04 %), Луганській 1,0 тис. га (0,22 %), Донецькій 2,9 тис. га (0,63 %), Полтавській 0,83 % та Сумській 0,96 % загальної посівної площі ріпаку в Україні.

Лідерами за урожайністю ріпаку та кользи в 2016 р. були Івано-Франківська (32,0 ц/га), Черкаська (29,6 ц/га) та Полтавська (29,5 ц/га) області. В областях з найменшими площами посіву Закарпатській, Луганській та Донецькій урожайність була навіть вищою, ніж у областей-лідерів за посівною площею (Львівській, Тернопільській та Хмельницькій). Таким чином, в кожній області виробники прагнуть до отримання високих урожаїв.

Високий попит на ріпак, як олієвмісну культуру, в країнах світу до 2014 р. був спричинений підвищенням цін на нафтопродукти. Наявність біологічних видів палива в енергетичному балансі є актуальним питанням розвитку кожної країни світу. Використання біодизелю з ріпаку, з екологічної точки зору, є безпечнішим для навколишнього середовища, ніж використання традиційного пального. Проте останнім часом уряди країн світу більше уваги стали приділяти альтернативній енергетиці. Ціни на нафтопродукти знизились і ажіотаж на біопаливо дещо зменшився.

Виробництво ріпаку за 2014-2016 рр. зменшилося у більшості провідних країн світу (табл. 1). В Індії його виробництво скоротилося на 13,7 % та у 2016 р. становило 6797,0 тис. т, в Австралії – на 23,2 %, в Франції – на 14,4 %, в Німеччині – на 26,7 % та становило 4579,6 тис. т, коли у 2014 р. було на рівні 6247,4 тис. т, в Росії – на 25,3 %, у Польщі – на 32,2 %, у Великобританії – на 27,8 %, в Україні – на 47,5 % та становило у 2016 р. 1153,9 тис. т, коли у 2014 р. було на рівні 2198,0 тис. т. Зросло виробництво за досліджуваний період лише в Канаді, Китаї та США.

Виробництво ріпаку вплинуло на його ціну (табл. 2). До 2014 р. ціна реалізації ріпаку та кользи в світі зростає вдвічі, після 2014 р. ціна дещо зменшилася. Причиною зростання цін було низьке виробництво досліджуваних культур та високий споживчий попит, тобто перевищення попиту над пропозицією. Зниження попиту призвело до зниження цін. Серед країн-лідерів вирощування ріпаку та кользи найвища середня ціна реалізації у 2016 р. була в США 556,0 дол./т, яка порівняно з 2005 р. зросла на 76,5 %, а порівняно з 2014 р. зменшилася на 27,7 %. Найнижча середня ціна реалізації у 2016 р. була в Росії 336,8 дол./т, що на 169,0 % більше, ніж у 2005 р. (125,2 дол./т за оцінками ФАО) та на 19,2 % більше, ніж у 2014 р. (282,5 дол./т за офіційними даними). В Україні середня ціна реалізації ріпаку та кользи у 2016 р. становила 356,8 дол./т або 9117,4 грн/т [6, с. 23], яка порівняно з 2005 р. збільшилася на 31,1 % (272,1 дол./т, або 1394,5 грн/т), а порівняно з 2014 р. збільшилася на 1,9 % (350,2 дол./т або 4163,0 грн/т). На внутрішньому ринку України у 2016 р. ріпак став найдорожчою олійною культурою, його ціна за останні 11 років збільшилася в 5,5 раза.

Таблиця 2

**Середня ціна реалізації ріпаку і кользи у провідних країнах світу
(2005-2016 рр.)**

Країни	Середня ціна реалізації ріпаку і кользи, дол./т				Відношення, %	
	2005	2014	2015	2016	2016 р. до 2005 р.	2016 р. до 2014 р.
Канада	213,7	403,0	360,8	357,8	67,4	-11,2
Франція	253,6	435,9	397,0	393,2	55,0	-9,8
Німеччина	235,0	444,5	388,2	393,8	67,6	-11,4
Росія	125,2	282,5	315,3	336,8	169,0	19,2
Польща	238,9	418,4	399,3	410,1	71,7	-2,0
Україна	272,1	350,2	342,9	356,8	31,1	1,9
Великобританія	238,2	444,3	385,0	378,1	58,7	-14,9
США	315,0	769,0	952,0	556,0	76,5	-27,7

Джерело: дані [7]

Високі ціни реалізації ріпаку та кользи забезпечили високий рівень рентабельності вирощування даних культур. У 2016 р. рівень рентабельності ріпаку та кользи в сільськогосподарських

підприємствах України становив 45,0 %, тоді як у 2014 р. лише 29,2 %. Темп приросту даного показника становив 54,1 %. В результаті реалізації ріпаку озимого у 2016 р. господарства отримали рентабельність на рівні 47,3 %, а при реалізації ріпаку ярого – рентабельність на рівні 13,0 % [8, с. 8]. Такий рівень рентабельності дав змогу повернути витрачені та додатково отримати відповідні кошти на вирощування та реалізацію ріпаку.

Отже, ріпак залишається актуальною сільськогосподарською культурою, характеризується високими темпами зростання прибутковості з одночасним скороченням виробництва як у світі, так і в Україні.

Висновки з проведеного дослідження. Ріпак є ризиковою та економічно привабливою культурою, про це свідчать високі ціни реалізації та зростаючі темпи рівня рентабельності. Для отримання високих прибутків сільськогосподарські виробники удосконалюють елементи технології його вирощування. Разом з тим, особливості ґрунту, погоднo-кліматичні умови відіграють велику роль в регіональному розподілі посівних площ ріпаку та формуванні врожаю. Різкі зміни у динаміці вирощування ріпаку, за результатами досліджень, вимагають постійного вивчення таких тенденцій. Проте, стабільний попит на цю культуру залишається стимулюючим фактором його вирощування, незважаючи на різке падіння врожаю як у світі, так і в Україні.

Література

1. Вишнівський П. С., Митчинок О. О. Ринок ріпаку та ріпакової олії. *Економіка АПК*. 2003. №6. С. 111-115.
2. Маслак О., Ільченко О. Тенденції ринку та економіка ріпаку озимого. URL: <http://www.agro-business.com.ua>. (дата звернення: 27.12.2017).
3. Чехов С. А. Ринок ріпаку в Україні. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>. (дата звернення: 28.12.2017).
4. Статистичний збірник «Рослинництво України» за 2016 рік / під заг. кер. О. М. Прокопенка. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 166 с.
5. Crops. URL: <http://www.fao.org>. (дата звернення: 22.12.2017).
6. Статистичний бюлетень «Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами у 2016 році» / під заг. кер. О. М. Прокопенка. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 54 с.
7. Producer Prices – Annual. URL: <http://www.fao.org>. (дата звернення: 22.12.2017).
8. Статистичний бюлетень «Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2016 рік» / під заг. кер. О. М. Прокопенка. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 23 с.

References

1. Vyshnivskiy, P.S. and Mytchynok, O.O. (2003), "The market for rapeseed and rapeseed oil", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 111-115.
2. Maslak, O. and Ilchenko, O. (2017), "Market trends and rapeseed economy", available at: <http://www.agro-business.com.ua>. (access date December 27, 2017).
3. Chekhov S.A. (2015), "Rape market in Ukraine", available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua>. (access date December 28, 2017).
4. State Statistics Service of Ukraine (2017), *Statystychnyi zbirnyk Roslynnnytstvo Ukrainy za 2016 r.* [Statistical Yearbook "Crop production of Ukraine"], Kyiv, Ukraine, 166 p.
5. Crops (2017), available at: <http://www.fao.org>. (access date December 22, 2017).
6. State Statistics Service of Ukraine (2017), *Statystychnyi biuleten Realizatsiia produktsii silskoho hospodarstva silskohospodarskymy pidpriemstvamy u 2016 r.* [Statistical bulletin "Realization of agricultural products by agricultural enterprises in 2016"], Kyiv, Ukraine, 54 p.
7. Producer Prices – Annual, (2017), available at: <http://www.fao.org>. (access date December 22, 2017).
8. State Statistics Service of Ukraine (2017), *Statystychnyi biuleten "Vytraty na vyrobnytstvo produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2016 r."* [Statistical bulletin "Costs of agricultural production in agricultural enterprises in 2016"], Kyiv, Ukraine, 23 p.

Стаття надійшла до редакції 02.01.2018 р.

Рецензент: д.е.н., професор Подільського державного аграрно-технічного університету М.В. Місюк